

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: Empire, tourism, and colonial knowledge in nineteenth-century Southeast Asia and Sri Lanka, Mikko Toivanen

Auteur: Lourens Crielaard

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 48.2, pp. 58-60.

© 2026 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

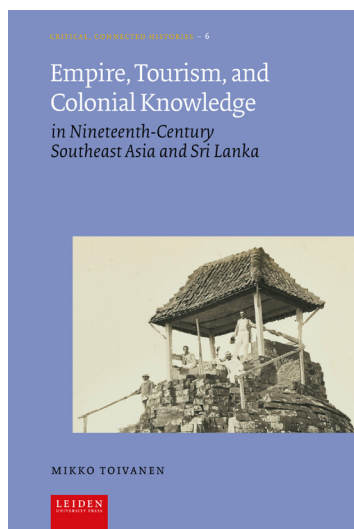
e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

EMPIRE, TOURISM, AND COLONIAL KNOWLEDGE IN NINETEENTH-CENTURY SOUTHEAST ASIA AND SRI LANKA

Lourens Crielaard

Mikko Toivanen, *Empire, tourism, and colonial knowledge in nineteenth-century Southeast Asia and Sri Lanka* (Leiden University Press, 2025, 270 pagina's, ISBN: 9789087284664; hardcover, €122.00).

Waar tegenwoordig *travel influencers* hun reiservaringen tot in de kleinste details delen, kende de negentiende eeuw al een genre van reisverhalen waarin verre oorden op een even clichématige en vluchtige manier werden voorgesteld. In *Empire, Tourism, and Colonial Knowledge* onderzoekt Mikko Toivanen een op het eerste gezicht onschuldige, haast banaal subgenre van koloniale reisliteratuur, waarvan de implicaties veel verder reikten dan de luchtige toon doet vermoeden. Aan de hand van 22 boeken maakt Toivanen duidelijk dat dit niet louter onschuldige reisbeschrijvingen waren: het waren evenzo instrumenten die het koloniale project idealiseerden en imperiale dominantie over lokale bevolkingen legitimeerden. Op eloquente wijze plaatst hij deze proto-toeristische literatuur in haar historische context, belicht hij overkoepelende karakteristieken én wijst hij de lezer op de oorverdovende stiltes die deze teksten kenmerken.

Empire, Tourism, and Colonial Knowledge bouwt voort op het proefschrift dat Toivanen in 2019 afrondde aan het European University Institute. Zijn onderzoek ontstond in een periode waarin de transimperiale invalshoek – een benadering waarbij historici benadrukken dat imperialisme niet als een strikt nationale aangelegenheid moet worden begrepen – steeds meer vorm kreeg. Dat perspectief is duidelijk zichtbaar in Toivanens aanpak: hij analyseert reisverslagen van zowel Nederlandse als Britse auteurs over hun reizen door het toenmalige Java, Ceylon, en de Straits Settlements, gebieden die destijds respectievelijk onder Nederlands en Brits gezag stonden. In *Empire, Tourism, and Colonial Knowledge* werkt Toivanen het

transimperiale karakter van zijn proefschrift verder uit en positioneert hij het explicieter binnen het groeiende veld van de transimperiale geschiedschrijving. Deze invalshoek blijkt vernieuwend en levert waardevolle inzichten op. Aan de hand van verschillende overtuigende voorbeelden laat Toivanen zien dat deze reizen mogelijk werden gemaakt door transimperiale netwerken en dat de reizigers de koloniën in kwestie beschouwden als een gedeelde Brits-Nederlandse ruimte.

Wat *Empire, Tourism, and Colonial Knowledge* verder vernieuwend maakt, is het brede bronnencorpus waarop het is gebaseerd. In tegenstelling tot ander onderzoek naar historische reisliteratuur, dat zich vaak richt op één bekende auteur of een enkel werk, kiest Toivanen ervoor zijn blikveld te verruimen door 22 gepubliceerde reisverslagen als samenhangend geheel te bestuderen. De verslagen beschrijven reiservaringen die tussen grofweg 1840 en 1875 zijn opgetekend. Die periode vormt een historisch niemandsland binnen het onderzoek naar imperiale reizen en koloniaal toerisme in de regio die Toivanen onderzoekt: het toerisme had nog niet zijn latere, massale vorm aangenomen, terwijl de meer beschrijvende, wetenschappelijke literatuur over reizen inmiddels ook op zijn retour was. Om die reden typeert Toivanen het fenomeen dat hij in de volgende vijf hoofdstukken analyseert als “proto-toerisme”. Die term is passend, omdat het hier gaat om een vroege, nog niet geïnstitutionaliseerde vorm van reizen waarin wel veelvuldig een toeristisch vocabulaire werd gebruikt.

In het eerste hoofdstuk, dat bij vlagen aanvoelt als een voortzetting van de introductie, schetst Toivanen de achtergronden van de 22 auteurs. Dit waren stuk voor stuk relatief onbekende witte mannen van middelbare leeftijd uit de imperiale middenklasse. Op twee na verbleven zij voor langere tijd in een van de koloniën, bijvoorbeeld als koloniaal ambtenaar of militair. Toivanen erkent dat het boek hierdoor een sterk door mannen gedomineerde geschiedenis presenteert en laat later in het boek ook een enkele vrouwelijke stem aan het woord komen. Toch blijft de vraag bestaan hoe de conclusies zouden zijn uitgevallen als de reiservaringen van vrouwen, die wel degelijk bestonden, meer structureel waren verwerkt.

In de daaropvolgende hoofdstukken bespreekt Toivanen thematisch een reeks terugkerende motieven en literaire strategieën binnen deze proto-toeristische literatuur. Hoofdstuk 2 richt zich op beschrijvingen van natuurschoon, waarbij vooral Ceylon en Java in de reisliteratuur prominent naar voren komen. De natuur oefende een grote aantrekkingskracht uit op de auteurs en werd stevast voorgesteld als exotisch, doch kalm en idyllisch. Beschrijvingen van vulkaanbeklimmingen, bezoeken aan botanische tuinen en plantages, en sterke verhalen van jachtavonturen waren andere karakteristieke aspecten van deze literatuur.

In het derde hoofdstuk analyseert Toivanen de representatie van steden in de regio. Daarbij trok Batavia de interesse van de proto-toerist, terwijl de snelle groei van Singapore nog meer fascinatie opriep. Daarnaast deconstrueert Toivanen de toeristische omgang met overblijfselen van inheemse architectuur, zoals het boeddhistische heiligdom Borobudur op Java en de heilige stad Anurādhapura op Ceylon. Juist wanneer Toivanen tegen de bronnen in durft te gaan, bereiken zijn analyses hun grootste overtuigingskracht. Zo laat hij zien dat de auteurs nauwelijks belangstelling hadden voor de historische betekenis van dit erfgoed en soms zelfs feitelijk onjuiste informatie reproduceerden. Treffend is Toivanens pijnlijke maar noodzakelijke constatering dat de uitbuiting van arbeiders op plantages in deze reisverslagen volledig onbesproken bleef, net als de Matala-opstand in het jaar 1848 op Ceylon. Zulke aspecten pasten simpelweg niet binnen het frivole beeld dat de auteurs van het koloniale project probeerden te schetsen.

Hoofdstuk 4 richt zich op sociale interacties en verhoudingen binnen koloniale samenlevingen, zoals die door proto-toeristische auteurs werden beschreven. Daaruit blijkt dat het sociale leven van de imperiale elites in de koloniale hoofdsteden een sterk internationaal

karakter had en in grote mate steunde op transimperiale connecties. Tegelijkertijd laat Toivanen zien hoe wijdverspreid en grensoverschrijdend stereotypen over de inwoners van de koloniën waren. Die stereotypen richtten zich zowel de Europese inwoners als de bevolking met een gemengde achtergrond en, vooral, de inheemse bevolking.

In het vijfde en laatste hoofdstuk deconstrueert Toivanen een aantal stilistische strategieën die meerdere auteurs gebruikten. Opvallend is hoe nadrukkelijk zij benadrukten geen literaire ambities te koesteren, en dat hun werken daarom niet als zodanig moesten worden beoordeeld. Deze zelfopgelegde stijl kan niet los worden gezien van de traditie waarin deze literatuur zich bevond. Waar eerdere auteurs boeken over de koloniën schreven in een informatieve, wetenschappelijke stijl, werden deze aspiraties in het genre van de proto-toeristische literatuur losgelaten. Toch is duidelijk dat de 22 auteurs deze werken vóór hun reizen wel degelijk raadpleegden en er sterk op steunden als informatiebron. Toivanen weet hiermee een treffend voorbeeld te vinden van de manier waarop wetenschappelijke kennis over de koloniën doorsijpelde naar bredere lagen van de samenleving. Daarmee bewijst hij dat onderzoek naar deze reisliteratuur ons onverwacht veel inzicht kan bieden in imperiale dynamieken en de omloop van kennis.

Al met al heeft Toivanen een prettig leesbaar en vindingrijk boek afgeleverd. Zijn methodologische insteek werpt daarbij meermaals haar vruchten af, omdat deze hem in staat stelt overkoepelende motieven bloot te leggen die anders wellicht aan de aandacht van de lezer zouden zijn ontsnapt. Een keerzijde van zijn benadering is echter dat de afstand tussen de lezer en het historische bronmateriaal groter aanvoelt dan gebruikelijk. In beginsel hoeft dit geen probleem te zijn, maar het frequente en snelle wisselen tussen boektitels en citaten maakt het soms lastig om een volledig beeld te krijgen van de 22 onderzochte werken. Desalniettemin maakt Toivanens uitgezoomde blik op deze ogenschijnlijk lichte kost met zware implicaties het boek de moeite waard voor iedereen die geïnteresseerd is in de soms ongemakkelijke vergelijkbaarheid tussen koloniaal proto-toerisme en hedendaagse reispraktijken.

Lourens Crielaard heeft recent de Research Master History aan de Universiteit Utrecht afgerond. Zijn onderzoeksinteresses liggen in de imperiale geschiedenis van de lange negentiende eeuw, met een bijzondere focus op het Duitse kolonialisme. Daarnaast houdt hij zich bezig met de perceptie van het Ottomaanse Rijk in Europa in deze periode. Momenteel is hij werkzaam als onderzoeksassistent aan de Universiteit Utrecht.